

ՀԱՅԵՐԷՆԷ ԱՆԳԼԵՐԷՆ ԶՐՈՒՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Խալիկեան Զեփիոն

ՀՀ ԳԱԱ Հրաչեայ Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտ,

կրտսեր գիտաշխատող

zepurtamerian@gmail.com

DOI: 10.54503/978-9939-970-07-3-158

Բանալի բառեր. արեւմտահայերէն, անգլերէն, զրուցատրութիւն, գործնական դասագիրք, օտար լեզու, բառապաշար

Ներածութիւն

Զրուցատրութիւնները որեւէ օտար լեզուի ուսուցման համար մեծ կարեւորութիւն ունեցող գործնական դասագիրքերն են: Հայերէն բառարաններու մէջ *զրուցատրութիւն* բառի տարբեր իմաստներ կը գտնենք: *Զրուցատրութիւն* կը նշանակէ, *պատմութիւն*, *աւանդութիւն*, *լրատուութիւն*, *տեղեկութիւն*, *մեկնութիւն*, *բացատրութիւն*, *խօսակցութիւն*, *ասուլիս*, *միտքերու փոխանակութիւն*, բայց այս բոլորի հետ միասին *զրուցատրութիւն* բառով կը հասկնանք *օտար լեզուն սորվեցնող եւ անորմով արտայայտուելու հնարաւորութիւնը տուող տպագրական հրատարակութիւն մը*, ինչպէս նշուած է «Հայոց լեզուի նոր բառարան»ի² մէջ: Համարեա՛ նոյն բացատրութիւնը կը գտնենք Է. Աղայեանի «Արդի Հայերէնի բացատրական բառարան»ին մէջ, ուր տարբեր բացատրութիւններու կողքին նշուած է նաեւ «ձեռնարկ, որ պարունակում է որեւէ (ծանօթ) լեզուի կենցաղային առօրեայ արտայայտութիւնները՝ թարգմանուած մի այլ (անծանօթ) լեզուի, զրուցագիրք»³:

Արեւմտահայերէնէ անգլերէն զրուցատրութիւններ ունեցած ենք հին ժամանակներէ, նոյնիսկ 19-րդ դարէն. յիշենք՝ 1879-ին Կ. Պոլսոյ մէջ տպուած եւ Արամեան տպարանէն լոյս տեսած զրուցատրութիւնը, որ կը կրէ «Առաջնորդ խօսակցութեան անգլերէն լեզուի» խորագիրը⁴ եւ 20-րդ դարու սկիզբը՝ 1911, 1913 եւ 1920 թուականներուն Պոսթընի մէջ տպուած եւ Երան մամուլէն⁵ լոյս տեսած հայերէնէ անգլերէն զրուցատրութիւնները:

Հայերէնէ անգլերէն զրուցատրութիւնները, որպէս ուսումնական գործնական գիրքեր, ինչպէս վերը նշուած է, լեզուի ուսուցման անհրաժեշտ աղբիւրներ են,

1 Ժամանակակից հայոց լեզուի բացատրական բառարան: Հրաչեայ Աճառեանի Անուան Լեզուի Ինստիտուտ: Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի Հրատարակչութիւն, Ե., 1972, էջ 58:

2 Հայոց լեզուի նոր բառարան, Գնէլ արքեպիսկոպոս Ճերէճեան, Փարամազ Կ. Տօնիկեան եւ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան: Կ. Տօնիկեան եւ Որդիք Հրատարակչատուն, Պէրթոք, 1992, էջ 630:

3 Արդի հայերէնի բացատրական բառարան: Էդուարդ Բագրատի Աղայեան: «Հայաստան» Հրատարակչութիւն, Ե., 1976, էջ 383:

4 Մ.Պաղտասարեան Հիւսեանց, Առաջնորդ խօսակցութեան անգլերէն լեզուի, Կ. Պոլիս, 1879: (https://haygirk.nla.am/upload/1512-1940/1851-1900/arajnord_xosakcut_1879.pdf)

5 Հայաստանի ազգային գրադարան, շտեմարաններ, հայ գիրք:

բայց անկասկած, անոնք մեծ կարեւորութիւն ունին արեւմտահայերէնի զարգացումին առնչուող հետազօտական աշխատանքներուն համար:

Այս յօդուածով պիտի ներկայացնենք երկու տարբեր թուականներուն եւ երկու տարբեր վայրերու մէջ հրատարակուած հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւններու համեմատական քննութեան մը արդիւնքը:

Նախ պիտի ներկայացնենք 1913-ին Կոստանդնուպոլիս տպուած զրուցատրութիւն մը, որ լոյս տեսած է Պալենց գրատուն-հրատարակչատունէն, Սահակ - Մեսրոպի աշխատասիրութեամբ եւ կը կրէ «Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն» խորագիրը՝ *Ընթերցանութիւն, Խօսելավարժութիւն, Նամակագրութիւն եւ Քերականութիւն* ենթավերնագիրներով⁶: 271 էջէ բաղկացած այս ձեռնարկի կազմութեան ու հրապարակումին անհրաժեշտութեան մասին այսպէս կը վկայէ Սահակ-Մեսրոպ, իր *ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ* -ին մէջ. «Ա՛լ բացորոշ է թէ անգլերէնը օրէ օր աւելի անհրաժեշտ կը դառնայ Հայ Ազգին համար: Քաղաքական իրադարձութիւն, մտաւորական նոր հոսանք եւ ազգային վերածնունդի խլրտում այդ ամենակարեւոր պէտքին առջեւ կը դնեն մեր ցեղը»⁷: Իսկ ընթերցողներուն ուղղուած խօսքին մէջ կը կարդանք. «Լեզու մը սորվելու համար միշտ պայման չէ ուսուցիչի քով դաս առնելը: Ոեւէ անձ կրնայ սորվիլ, առանց ուսուցչի ալ, եթէ ճշմարտապէս փափաքի, տոկայ աստէն մը դժուարութեան եւ զանց չառնէ իրեն տրուած հրահանգները»⁸:

Ինչպէս նշեցինք, տուեալ զրուցատրութիւնը բաղկացած է հիմնական չորս մասերէ: Առաջին մասը, *Ընթերցանութիւնը*⁹ կը սկսի անգլերէն ալֆապետով, այբուբենով՝ տպագիր եւ ձեռագիր: Անգլերէն այբուբենի իւրաքանչիւր տառի դիմաց տրուած է հայերէն տառադարձութիւնը եւ արեւմտահայերէնով բացատրուած է տառերու, վանկերու արտասանութեան ձեւերը, առոգանութիւնը: Ընթերցանութեան յատկացուած են դասեր, ամէն մէկ դասէն առաջ ներկայացուած է մօտաւորապէս 30-40 անգլերէն բառ՝ հայերէն տառադարձութեամբ եւ թարգմանութեամբ: Ապա այդ անգլերէն բառերով կազմուած են կարճ բնագիրներ, թեքսթեր՝ ընթերցելու համար¹⁰:

Երկրորդ մասի, *Խօսելավարժութիւն/Զրուցատրութիւն*¹¹ բաժինի անգլերէն բառապաշարը ներկայացուած է թեմատիկ մօտեցումով: Այս բաժինը ունի ներքին ենթաբաժանումներ եւ ամէն մէկ ենթաբաժինի մէջ կը գտնենք տարբեր նիւթի շուրջ բառեր եւ արտայայտութիւններ. ինչպէս՝ ընտանիքի, տան, կահ-կարասի-

⁶ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913:

⁷ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 5:

⁸ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 6:

⁹ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 7:

¹⁰ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 13:

¹¹ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 25:

ներու, հագուստ-կապուստի, մթերքի, եւ այլ թեմաներու առնչուող բառեր, որոնք, նախ տրուած են հայերէնով, յետոյ՝ անգլերէնով, ապա՝ հայերէն տառադարձութեամբ: Ընթերցանութեան բաժինի մէջ *Պարզ ոճեր*¹² վերնագիրի տակ տրուած են թեմատիկ բառերով կազմուած կարճ նախադասութիւններ, բնականաբար տուեալ բառի օգտագործումը սորվեցնելու միտումով:

Այս գրուցատրութիւնը ունի *Նամակագրութիւն*¹³ խորագիրով բաժին մը, որ շատ իւրօրինակ է: Նախ ցոյց կու տայ անգլերէն նամակ գրելու պատշաճ ձեւը, օրէնքը, ապա կը ներկայացնէ անգլերէնով գրուած ու արեւմտահայերէնի թարգմանուած շնորհատրական կամ ցաւակցական նամակներու օրինակներ, հրաւիրատոմսի, ծանուցումի եւ ստացագիրի օրինակներ: *Քերականութիւն*¹⁴ բաժինը շատ ամփոփ է. կը պարփակէ գոյականի, բայի, դերանունի, ածականի, մակբայի, կապի եւ ածանցներու մասին շատ պարզ տեղեկութիւններ: Կը թուի, թէ նպատակը նոր սորվողը քերականական գիտելիքներով չծանրաբեռնելն է, բայց ահա, տուեալ հրատարակութեան աշխատասիրութիւնը կատարող Սահակ-Մեսրոպ, ընթերցողները քաջալերելու միտումով կը նշէ. «Առանց քերականութիւն գիտնալու կատարելապէս, առանց լեզուին նրբութիւններուն ու կանոններուն տիրանալու, ընթերցող, դուն կրնաս խօսիլ եւ գրել ալ, եթէ չմոռնաս պայմանները»¹⁵:

Իրականութեան մէջ լեզու մը սորվելու համար, 1913-ին նշուած պայմանները նոյնն են, ինչ որ մեր ներկայ օրերուն. բարձրաձայն ընթերցել, սորված բառերը միշտ կրկնել, խօսելու եւ գրելու ատեն այդ լեզուով մտածել:

Երկրորդ գրուցատրութիւնը, որուն կ'ուզենք անդրադառնալ, Լիբանանի մայրաքաղաք Պէյրութի մէջ տպուած եւ լոյս տեսած է Տօնիկեան եւ Որդիք տպարանէն: 256 էջէ բաղկացած «Զրուցատրութիւն հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ) ընդհանուր խորագիրի տակ ընթերցողին հրամցուած գրուցատրութեան 4-րդ տպագրութիւնը կատարուած է 1963-ին¹⁶: Պ.Պ. Աճէմեանի աշխատասիրութեամբ կազմուած գրուցատրութիւնը ունի 5 բաժին. *Բառագիտութիւն*, *Խօսակցութիւն*, *Քերականութիւն*, *Նամակագրութիւն*, *Առակներ եւ գեղեցիկ ոճեր*¹⁷: Յառաջաբանին մէջ հրատարկող կողմը կը շեշտէ կարեւորութիւնը այսպիսի ձեռնարկի մը հրատարակութեան, նշելով, թէ Լիբանանի մէջ «Բ. Համաշխարհային պատերազմէն ետք լեզուի պահանջքը փոփոխութիւն կրեց. Ֆրանսերէնը հետզհետէ նահանջեց եւ տեղի տուաւ անգլերէնին. ժողովուրդը սկսաւ անգ-

¹² Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 101:

¹³ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 254:

¹⁴ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 222:

¹⁵ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 6:

¹⁶ «Լիբանանահայ գիրքը 1894-2012» Մատենագիտական ցանկ, աշխատասիրութեամբ՝ Անդրանիկ Տազէսեանի, Արմէն Իւրնէշլեանի, Պէյրութ, 2013, էջ 33:

¹⁷ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տօնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 2:

լերեն սորվիլ. հաստատություններ իրենց թղթակցությունները սկսան անգլերենով պահել: Նորահաս սերունդը անտարբեր չմնաց, նոր պահանջքը անհրաժեշտություն մը դարձաւ»¹⁸:

Ինչքան ալ որոշ մանրամասնություններով երկու գրուցատրությունները իրարմէ տարբերին, այսուամենայնիւ մօտեցումը նոյնն է. նախ տրուած է անգլերէն ալֆապէթը, տառի ուսուցում՝ հայերէն տառադարձութեամբ եւ թարգմանութեամբ, ապա առօրեայ կեանքին առնչուող թեմատիկ բառապաշար եւ այդ բառապաշարով կազմուած կարճ նախադասություններ, որոնք ներկայացուած են հայերէն տառադարձութեամբ ու թարգմանութեամբ, ապա քերականական ամփոփ գիտելիքներ: Այս գրուցատրութեան մէջ թէեւ ընթերցանութեան կարճ բնագիրներ չկան ի տարբերություն 1913-ին Կոստանդնուպոլսոյ մէջ տպուած գրուցատրութեան, բայց այստեղ թեմատիկ բառապաշարը շատ աւելի հարուստ է: Բացի ընտանիքի, տան, կահ-կարասիներու, հագուստ-կապուստի, մթերքի, առեստուրի, ձիւղերու, օդերեւութաբանութեան, եւ այլ թեմատիկ նիւթեր ընդգրկող բառապաշարէ, կայ բաժին մը՝ *Գործածական ասացուածքներ*¹⁹ վերնագիրով, ուր ներկայացուած են առօրեայ խօսակցութեան մէջ միշտ կիրառուող այնպիսի խօսքեր, կարճ նախադասություններ, որոնցմով կ'արտայայտենք մեր մտորումները, ուրախությունը, հիացմունքը, ամիստանքը, ցաւը, տխրությունը սերն ու հիացմունքը:

Յիշեալ երկու գրուցատրություններու համեմատական զուգադիր քննութենէն ետք պարզ կը դառնայ, որ 1913-1963 թուական արեւմտահայերէնը կրած է յստակ փոփոխություն թէ՛ լեզուի կառոյցի, թէ՛ բառապաշարի մէջ: Արեւմտահայերէնի կառոյցի կրած փոփոխությունը ակնյայտ է գրուցատրություններու յառաջաբաններուն եւ ընթերցողներուն ուղղուած խօսքերուն մէջ, որոնցմէ մէջբերումներ կատարած ենք (էջ 2, 4): Իսկ բառապաշարի պարագային կը նկատենք, որ առաջին գրուցատրութեան մէջ կան այնպիսի բառեր, որոնք երկրորդ գրուցատրութեան մէջ չեն ներգրաւուած եւ հակառակը: Նախ ներկայացնենք 1963 թուականին տպուած գրուցատրութեան անգլերէն բառապաշարէն կարգ մը բառեր՝ հայերէն բացատրություններով (նշենք, որ գրուցատրութեան մէջ տրուած է հայերէն բառը, յետոյ անգլերէնը, ապա հայերէն տառադարձությունը):

Այսպէս.

1-tomato - լոլիկ²⁰

2- muscle - մկան²¹

¹⁸ Զրուցատրություն Հայերէնէ-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 3:

¹⁹ Զրուցատրություն Հայերէնէ-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 153:

²⁰ Զրուցատրություն Հայերէնէ-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 21:

- 3- brother-in-law - աներձագ²²
- 4- dining-room - ճաշասենեակ²³
- 5- cap - գդակ²⁴
- 6- book case - գրադարան²⁵
- 7- pipe - ծխամորճ²⁶
- 8- tavern - զինետուն²⁷
- 9- bar-room - զինետուն²⁸
- 10- brown - թխագոյն²⁹

Այնինչ, 1913-ին տպուած գրուցատրութեան մէջ միեւնոյն անգլերէն բառերու հայերէն բացատրութիւնները այսպէս նշուած են.

- 1-tomato - ոսկեխնձոր³⁰
- 2- muscle - դնդեր³¹
- 3- brother-in-law - աներորդի³²
- 4- dining-room - սեղանատուն³³
- 5- cap – գտակ/ փեղոյր³⁴
- 6- book case -մատենադարան³⁵
- 7- pipe - ծխափող ³⁶
- 8- tavern - կապելայ³⁷

²¹ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 30:

²² Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 16:

²³ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 35:

²⁴ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 46:

²⁵ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 35:

²⁶ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 48:

²⁷ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 50:

²⁸ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 50:

²⁹ Զրուցատրութիւն Հայերէն-անգլերէն» (Պարզ եւ դիւրուսոյց եղանակ), տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1963, էջ 34:

³⁰ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 46:

³¹ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 51:

³² Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 25:

³³ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 26:

³⁴ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 38:

³⁵ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 27:

³⁶ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 40:

³⁷ Հայերէն-անգլերէն գրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 42:

9- bar-room -գինետուն³⁸

10 - թխագոյն – brown³⁹

Բերուած օրինակներէն պարզ կը դառնայ, որ 1913-ի զրուցատրութեան մէջ կան հայերէն բառեր, որոնք արդէն օգտագործումէ դուրս մնացած են, ինչպէս՝ *նսկէինձոր, դնդեր, կապելայ, փեղոյր* բառերը, կան բառեր, որոնք քիչ կ'օգտագործուին, ինչպէս՝ *աներորդի, ծխափող* բառերը, եւ կան որոնք իմաստային այլ դրսեւորումներ ստացած են ինչպէս՝ *մատենադարան, սեղանատուն* բառերը: Հետաքրքրական է, որ *թխագոյն* բառը որպէս անգլերէն *brown* բառի բացատրութիւն, կը տեսնենք երկու զրուցատրութիւններու մէջ, բայց ներկայիս *brown* անգլերէն բառի դիմաց ունինք *սրճագոյն* բառը, իսկ *թխագոյն* բառի բացատրութիւնը հայերէն բառարաններու մէջ նշուած է *թուխ, մութ գոյն ունեցող, թխաթոյր, թխորակ, մթագոյն, մոխրագոյն*⁴⁰:

Ամփոփում

Զրուցատրութիւնները օտար լեզուի ուսուցման համար մեծ կարեւորութիւն ունեցող գործնական դասագիրքեր են օտար լեզուն սորվեցնող եւ անորմով արտայայտուելու հնարաւորութիւնը տուող տպագրական հրատարակութիւններ են: Հայերէնէ -անգլերէն զրուցատրութիւններուն նպատակը թէեւ անգլերէն սորվեցնելն է, բայց մեզի համար այն ունի մէկ այլ կարեւորութիւն. այն է՝ դիտարկել արեւմտահայերէնի կրած փոփոխութիւնը, կամ զարգացումը՝ 1913 թուականէն մինչեւ 1963 թուական: Երկու տարբեր թուականներուն եւ երկու տարբեր վայրերու մէջ հրատարակուած զրուցատրութիւններու համեմատական զուգադիւր քննութիւնը ցոյց տուաւ, որ ճիշդ 50 տարուան ընթացքին արեւմտահայերէնը կրած է յստակ փոփոխութիւն թէ՛ բառապաշարի, թէ՛ խօսքի կառոյցի մէջ: Այսպիսի սերտողութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ կրնան նպաստել լեզուի հետազօտման եւ բառապաշարի հարստացման աշխատանքներուն:

Хиликеан Зепюр - Армянско-английские учебники (зруцатрутян).- Учебники - практические пособия, имеющие большое значение для обучения иностранному языку. Цель нашего исследования является наблюдение за изменением или развитием западноармянского языка с 1913 по 1963 год. Сравнительный параллельный анализ учебников, изданных в два разных года и в двух разных местах, показал, что за 50 лет западноармянский язык претерпел явные изменения как в словарном запасе, так и в структуре слов. Подобные исследования и экспертизы могут способствовать изучению языка и обогащению словарного запаса.

³⁸ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 41:

³⁹ Հայերէն-անգլերէն զրուցատրութիւն, Սահակ-Մեսրոպ, Պալենց գրատուն, Կ. Պոլիս, 1913, էջ 56:

⁴⁰ Հայոց լեզուի նոր բառարան: Գնէլ արքեպիսկոպոս Ճէրէճեան, Փարամազ Կ. Տօնիկեան եւ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան: Կ. Տօնիկեան եւ որդիք հրատարակչատուն, Պէյրութ, 1992, էջ 691:

Ключевые слова: западноармянский, английский, учебники, практический учебник, иностранный язык, словарный запас

Khplikian Zepyur - Armenian-English Textbooks.- Textbooks are practical textbooks of great importance for teaching a foreign language. Printed publications that teach a foreign language and provide the opportunity to express oneself in it. Although the purpose of Armenian-English textbooks is to teach English, for us it has another importance: to observe the change or development of Western Armenian from 1913 to 1963. A comparative parallel examination of textbooks published in two different years and in two different places showed that during 50 years, Western Armenian has undergone a clear change in both vocabulary and word structure. Such studies and examinations can contribute to the research of the language and the enrichment of vocabulary.

Keywords: Western Armenian, English, textbooks, practical textbook, foreign language, vocabulary.